

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
БЕРДЯНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Історія української літературної мови

(назва освітнього компоненту)

ПРОГРАМА

обов'язкової навчальної дисципліни

підготовки _____ бакалавра
(назва ступеня вищої освіти)

спеціальності _____ 014 Середня освіта (Українська мова і література)
(шифр і назва спеціальності)

освітньо-професійної програми _____ «Середня освіта (Українська мова і
(назва освітньо-професійної програми)
література). Англійська мова»

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ:

Олена Крижко, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови та славістики

Обговорено та рекомендовано методичною радою факультету філології та соціальних комунікацій БДПУ 01.08.2018 р., протокол №01.

ВСТУП

Програма обов'язкової навчальної дисципліни «Історія української літературної мови» складена відповідно до освітньо-професійної програми «Середня освіта (Українська мова і література). Англійська мова» підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, галузі знань 01 Освіта / Педагогіка, спеціальності 014 Середня освіта (Українська мова і література).

Предметом навчальної дисципліни є вивчення загальних процесів розвитку, удосконалення та збагачення української літературної мови, вироблення її стилів, фонетичних, граматичних, лексичних та правописних норм протягом усього її історичного існування у взаємозв'язках з живою українською народною мовою, її місцевими та соціальними діалектами, а також з іншими слов'янськими та неслов'янськими мовами.

Міждисциплінарні зв'язки:

1. *Історія України*: суспільно-історичні умови формування української народності та нації; захоплення українських земель Литвою та Польщею, визвольна війна під проводом Б. Хмельницького.
2. *Сучасна українська літературна мова*: поняття «літературна мова», «діалекти української мови», «стилі української літературної мови», «фонетичні, морфологічні та синтаксичні особливості української літературної мови».
3. *Українська діалектологія*: характеристика мовних особливостей діалектів української мови.
4. *Історична граматика*: особливості відмінювання змінних частин мови; особливості творення часових та особових форм дієслів.
5. *Історія української літератури*: творчість класиків української літератури (І.П. Котляревського, Т.Г. Шевченка, І.С. Нечуя-Левицького, П. Мирного, І.Я. Франка, Л. Українки, О. Кобилянської та ін.).
6. *Старослов'янська мова* – етапи її функціонування.
7. *Вступ до слов'янської філології*: порівняльний аналіз розвитку східнослов'янських, західнослов'янських та південнослов'янських мов.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Історія української літературної мови» є висвітлення необхідних теоретичних знань про історію походження української мови, виникнення і формування літературної мови, а також уявлення про закономірності та основні тенденції її розвитку.

1.2. Основним завданням вивчення навчальної дисципліни «Історія української літературної мови» є

- засвоєння студентами знань про специфічні риси писемної форми літературної мови, зокрема аналіз пам'яток, що належать до різних стилів мовлення, протягом усіх історичних періодів її функціонування;

- висвітлення питання про походження української літературної мови, зокрема аналіз різних поглядів мовознавців на цю проблему;
- характеристика історичних умов формування національної мови українського народу;
- встановлення взаємодії старослов'янської мови та української літературної мови на різних етапах розвитку національної мови;
- визначення ролі видатних письменників, мовознавців у процесі становлення української літературної мови.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні набути таких компетентностей та продемонструвати такі результати навчання:

Програмні компетентності	Результати навчання
<p>Базові загальні знання. Здатність використовувати базові знання фундаментальних наук в обсязі, необхідному для виконання професійних обов'язків; використовувати знання мовознавчої, літературознавчої, педагогічної, психологічної та інших галузей у практичній фаховій діяльності.</p>	<p>Здатність виявляти базові знання основних мовознавчих і літературознавчих тенденцій і процесів розвитку та їх взаємозв'язків, сучасних дискусій та напрямів дослідження у філологічній науці, необхідних для реалізації освітніх програм.</p>

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 03 кредити ЄКТС / 90 годин.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Модуль 1.

Змістовий модуль 1. Вступ. Періодизація історії української літературної мови. Староукраїнська літературна мова IX – початку XIV століття.

Тема 1. Вступ. Періодизація історії української літературної мови.

Предмет, завдання і значення курсу історії української літературної мови, його зв'язок з іншими науковими дисциплінами. Розмежування понять «літературна мова», «мова художньої літератури», «народнорозмовна мова», «книжна мова». Походження української мови (різні погляди мовознавців на цю проблему). Джерела та найголовніша література з історії української літературної мови. Періодизація історії української літературної мови.

Тема 2. Староукраїнська літературна мова IX – початку XIV століття.

Походження письма у східних слов'ян за новими науковими даними. Типи і стилі староукраїнської писемної мови. Уживання староукраїнської літературної мови у світському письменстві в різноманітних сферах: *науково-юридична і канцелярсько-ділова сфери* («Руська правда», грамоти з різних територій Київської Русі, договори руських князів з іншими народами); *літописна література* («Повість минулих літ», «Перший Київський літопис»), *художня спадщина* («Слово о полку Ігоревім»), *епістолярна спадщина* («Новгородські берестяні грамоти», «Звенигородські берестяні грамоти»), *повчальна (дидактична) література* («Повчання» князя Володимира Мономаха). Літературно-писемна мова в період роздроблення Київської Русі. Мовні особливості «Галицько-Волинського літопису».

Змістовий модуль 2. Середньоукраїнська літературна мова (середина XIV – середина XVIII століття).

Тема 3. Середньоукраїнська літературна мова (середина XIV – середина XVIII століття). Литовсько-польська доба (1350-1650 рр.).

Формування української народності та її мови. Два типи мови цього періоду. Особливості мови грамот XIV–XV ст. Другий південно-слов'янський вплив на українську мову в XIV–XVI ст. Мовні особливості «Пересопницького Євангелія» 1556 р. Розвиток літературно-писемної мови у середині XVI – до середини XVII ст. Мова актово-урядових документів, художньої, літописної, наукової літератури XVI–XVII ст. Мовні особливості перших публікацій українських народних пісень. Розвиток шкільної освіти та книгодрукування на Україні у цей період. Перший слов'янський «Буквар» І. Федорова. Діяльність Києво-Могилянської академії. Мовні особливості творів полемічної літератури (І. Вишенський, І. Борецький, З. Копистенський та ін.). Зародження української граматичної науки та лексикографії.

Тема 4. Українська літературна мова початкового періоду формування її на народнорозмовній основі. Козацька доба (1648–1780).

Історичні умови формування української літературної мови на народнорозмовній основі, основні тенденції її розвитку. Бурхливий розвиток українського фольклору і його вплив на тогочасну українську мову. Розвиток церковно-ораторської прози II половини XVII століття. Мовні особливості державно-дипломатичних документів, літописної та художньої літератури (кінець XVII – початок XVIII століття). Г.С. Сковорода в історії української літературної мови. Графічна реформа Петра I (1708 р.). Причини занепаду старої української літературної мови.

Модуль 2

Змістовий модуль 3. Нова українська літературна мова кінця XVIII – початку XIX століття.

Тема 5. Нова українська літературна мова кінця XVIII – початку XIX століття до 40-х років.

Мовні особливості творів І.П. Котляревського, його значення в історії української літературної мови. Розвиток української літературної мови за час від І.П. Котляревського до Т.Г. Шевченка. Мовні особливості творів П. Гулака-Артемівського, Є. Гребінки, Г. Квітки-Основ'яненка, поетів-

романтиків. Полеміка навколо питання про українську літературу на народній мовній основі. Перші спроби української публіцистики та перші переклади українською мовою. Перша граматики української мови О. Павловського (1818 р.). Граматики та лексикографія цього періоду. Розвиток літературної мови в Галичині у I половині XIX століття. Мовні особливості «Русалки Дністрової».

Тема 6. Т.Г. Шевченко – основоположник української літературної мови. Мова творів Т.Г. Шевченка.

Мовностилістичні особливості творів Т.Г. Шевченка. Лексика та фразеологія, вжита у поезії Т.Г. Шевченка. Морфологічні, синтаксичні та фонетичні особливості творів поета.

Змістовий модуль 4. Нова українська літературна мова кінця XIX – початку XX століття.

Тема 7. Нова українська літературна мова кінця XIX – початку XX століття.

Загальна характеристика розвитку української літературної мови II пол. XIX – початку XX ст. Розвиток основних стилів української літературної мови у цей період. Роль українських письменників у розвитку української літературної мови за створення єдиної літературної мови Східної і Західної України. Відображення стилістичної різноманітності літературної мови і особливостей мови різних соціальних верств у художній літературі середини XIX – початку XX ст. (М. Вовчок, Л. Глібов, І. Нечуй-Левицький, М. Старицький, П. Мирний, П. Куліш, І. Франко, І. Тобілевич, Л. Українка, М. Коцюбинський, В. Стефаник, О. Кобилянська). Значення П. Куліша в історії української літературної мови. Граматики на східноукраїнській та західноукраїнській мовній основі II пол. XIX – поч. XX ст. Правописні системи цього періоду. Лексикографія II пол. XIX – початку XX ст. Значення Б. Грінченка в історії української літературної мови.

Модуль 3

Змістовий модуль 5. Українська літературна мова кінця XX століття (20-40-і рр. – довоєнний період).

Тема 8. Українська літературна мова кінця XX століття (20-40-і рр. – довоєнний період).

Загальна характеристика розвитку української літературної мови середини й кінця XX ст. Мовні особливості творів письменників 20-40-х рр. XX ст. (К. Поліщук, І. Кулик, О. Олесь, П. Тичина, М. Рильський, М. Зеров, П. Филипович, М. Хвильовий, М. Куліш, Т. Осьмачка, М. Бажан, В. Сосюра, О. Довженко, В. Підмогильний, Ю. Яновський).

Змістовий модуль 6. Українська літературна мова кінця XX століття (40-90-і рр. – воєнний та післявоєнний періоди). Українська літературна мова доби державності.

Тема 9. Українська літературна мова кінця XX століття (40-90-і рр. – воєнний та післявоєнний періоди). Українська літературна мова доби державності.

Розвиток правописної системи у цей період. Розвиток українського мовознавства у 60-80-і рр. Мовні особливості творів письменників 40-90-х рр. ХХ ст. (А. Малишко, Богдан-Ігор Антонич, Ю. Клен, І. Багряний, У. Самчук, К. Гренивцева, О. Зуєвський, І. Драч, О. Гончар, О. Довженко, М. Стельмах, О. Ільченко, П. Загребельний, Г. Тютюнник, Б. Антоненко-Давидович, О. Копиленко, А. Головка, Л. Первомайський, З. Тулуб, О. Вишня, І. Кочерга, Є. Маланюк, В. Симоненко, Л. Костенко, І. Драч, Б. Олійник, М. Вінграновський, В. Стус, Д. Павличко, Є. Гуцало, Ю. Мушкетик, В. Шевчук, Віра Вовк, Е. Андієвська, Ю. Тарнавський, Б. Рубчак). Державність української мови. Закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (2019 р.). Розширення сфер функціонування української мови на всіх рівнях державного і суспільного життя.

3. Рекомендована література

1. Богдан С. Стереотипи мовної поведінки Павла Тичини в інтимному листуванні. *Дивослово*. 2008. № 5. С. 35–43.
2. Браїло Ю. Семантико-стилістичні інтерпретації християнських теонімів у поезії В. Стуса. *Дивослово*. 2005. № 1. С. 44–48.
3. Братусь М. Кольористичний епітет як ознака тоталітарної доби (За творами Івана Багряного). *Дивослово*. 2001. № 5. С. 14–15.
4. Воронич Г. Четя Мінея 1489 року: українсько-білоруська мовна дискусія. *Українська мова*. 2008. № 3. С. 41–47.
5. Гнатюк І. Мова і стиль науково-популярних праць Лесі Українки. *Українська мова*. 2006. № 4. С. 18–24.
6. Гнатюк Л. То якою ж мовою писав Григорій Сковорода? (Погляд крізь призму ста років української мовної свідомості). *Дивослово*. 2006. № 3. С. 44–48.
7. Гнатюк Л. Філософія слова Григорія Сковороди. *Українська мова*. 2002. № 1. С. 63–70.
8. Грищенко А. О. Н. Синявський: місце в історії українського мовознавства. *Українська мова*. 2005. № 4. С. 22–61.
9. Гут Н. Дієслова говоріння в авторських ремарках роману Григорія Тютюнника «Вир». *Дивослово*. 2007. № 6. С. 39–41.
10. Єщенко Н. Локативні номінативи у ранній поезії Тараса Шевченка (семантико-стилістичний аналіз лексем на позначення простору). *Українська мова*. 2005. № 4. С. 94–105.
11. Калита О. Іронічні тропи в текстах сучасних українських письменників. *Дивослово*. 2008. № 4. С. 38–41.
12. Коляденко О. Когнітивна метафора як засіб об'єктивації концепту «страх» у творах М. Коцюбинського. *Українська мова*. 2009. № 3. С. 39–46.
13. Матвієнко А. Пересопницьке Євангеліє – видатна пам'ятка українського відродження ХVІ ст. *Дивослово*. 2004. № 5. С. 31–34.

- 14.Матвіяс І. Внесок І. Франка в українську літературну мову. *Українська мова*. 2002. № 1. С. 71–77.
- 15.Матвіяс І. Г. Діалектна основа мови поезії Тараса Шевченка. *Мовознавство*. 2002. № 1. С. 11–16.
- 16.Матвіяс І. Г. Творчість Івана Франка на тлі історії української літературної мови. *Мовознавство*. 2003. № 6. С. 18–24.
- 17.Матвіяс І. Діалектна основа мови в творах Пантелеймона Куліша. *Українська мова*. 2008. № 1. С. 95–99.
- 18.Матвіяс І. Роль говорів у мовотворчості Бориса Грінченка. *Українська мова*. 2009. № 3. С. 10–16.
- 19.Мацько Л. Українська мова в кінці ХХ ст. (Зміни в лексиці). *Дивослово*. 2000. № 4. С. 15–20.
- 20.Мацько Л. Пантелеймон Куліш в історії української літературної мови. *Дивослово*. 2000. № 8. С. 21–25.
- 21.Мацько Л., Сидоренко О. Мовотворчість Лесі Українки. *Дивослово*. 2002. № 3. С. 14–16.
- 22.Мацько Л. Українська мова у наукових поглядах Михайла Грушевського. *Українська мова*. 2003. № 2. С. 23–33.
- 23.Мельник Л. Вивчення листів Миколи Куліша в мовно-етичному аспекті. *Дивослово*. 2009. № 5. С. 34–36.
- 24.Міщук У. Поетична мова як репрезентант мовної особистості автора (на основі творчості Ліни Костенко та Василя Стуса). *Українська мова*. 2008. № 2. С. 89–100.
- 25.Мойсієнко А. Про національний статус «руської мови» в часи Великого князівства Литовського та Речі Посполитої. *Мовознавство*. 2005. № 2. С. 67–82.
- 26.Німчук В. «Ювілейна» атака на «Слово о полку Ігоревім». *Українська мова*. 2002. № 1. С. 3–17.
- 27.Німчук В. Ю. Шевельов і проблеми нашого правопису (до 100-річчя від дня народження Ю. Шевельова). *Українська мова*. 2009. № 2. С. 95–101.
- 28.Оголевець А. Лексика Кольору й освітленості в романі «Хіба ревуть воли, як ясла повні?». *Дивослово*. 2005. № 11. С. 25–28.
- 29.Омелич І. Подвійна актуалізація фразеологізмів у творах І. С. Нечуя-Левицького. *Українська мова*. 2003. № 2. С. 94–101.
- 30.Пелюх Т. Г. Назви форм ліків та лікарських препаратів у лікарських порадиниках ХVI–ХVIII ст. *Мовознавство*. 2001. № 4. С. 33–39.
- 31.Петленко Л. Кольороепітети у прозі Григора Тютюнника. *Дивослово*. 2009. № 3. С. 16–19.
- 32.Півторак Г. П. Державна мова у Великому князівстві Литовському і проблема розмежування українських та білоруських писемних пам'яток. *Мовознавство*. 2005. № 3–4. С. 80–84.
- 33.Русанівський В. М. Українська літературна мова в першій чверті ХХ століття. *Мовознавство*. 2001. № 6. С. 12–16.

34. Самчук Л. «Не перестану працювати, поки живу». *Дивослово*. 2004. № 3. С. 65–69.
35. Сачко М. Подвійне наголошування непохідних прикметників у поезії Лесі Українки. *Дивослово*. 2007. № 6. С. 36–38.
36. Склярєнко В. Г. «Темні місця» в «Слові о полку Ігоревім». *Мовознавство*. 2001. № 2. С. 3–12.
37. Склярєнко В. Г. «Темні місця» в «Слові о полку Ігоревім». *Мовознавство*. 2001. № 6. С. 17–26.
38. Склярєнко В. Г. «Темні місця» в «Слові о полку Ігоревім». *Мовознавство*. 2002. № 1. С. 3–10.
39. Склярєнко В. Г. «Темні місця» в «Слові о полку Ігоревім». *Мовознавство*. 2008. № 2–3. С. 3–12.
40. Спрішевська В. В. Наголошення прикметників в «Енеїді» І. Котляревського. *Мовознавство*. 2000. № 1. С. 36–46.
41. Стратулат Н. В. Семантична неологізація як спосіб збагачення словникового складу української мови. *Мовознавство*. 2007. № 3. С. 69–77.
42. Тихолоз Б. Моторошна магія тексту (Лінгвістичний аналіз поезії Івана Франка «Опівніч. Глухо. Зимно. Вітер виє...»). *Дивослово*. 2003. № 3. С. 23–27.
43. Ткач Л. Академік Смаль-Стоцький (До 150-річчя від дня народження). *Дивослово*. 2009. № 3. С. 33–39.
44. Фаріон І. У фортеці Шевченкової мови. *Дивослово*. 2002. № 5. С. 14–16.
45. Фаріон І. Франкова візія суспільного статусу руської мови в Галичині (Друга половина XVIII – початок XX ст.). *Дивослово*. 2007. № 3. С. 23–27.
46. Фаріон І. Лінгвістичний феномен Маркіяна Шашкевича. *Дивослово*. 2007. № 10. С. 38–44.
47. Фаріон І. Лінгвістичний феномен Маркіяна Шашкевича. *Дивослово*. 2007. № 11. С. 35–38.
48. Хом'як І. Взаємодія літературної мови і діалектів. *Дивослово*. 2000. № 10. С. 12–14.
49. Чабаненко В. Питання історії української мови в листах А. Ю. Кримського до П. Г. Житецького. *Українська мова*. 2007. № 3. С. 17–26.
50. Чепіга І. Співвідношення літературно-писемного й народно-розмовного джерела в перших українських драматичних текстах (кінець XVI–XVII ст.). *Українська мова*. 2003. № 3. С. 23–27.
51. Януш Я. Роль Михайла Старицького у розвитку літературної мови. *Дивослово*. 2002. № 7. С. 14–16.

12. Інформаційні ресурси

1. Сайт бібліотеки БДПУ. URL: <https://library.bdpu.org>.
2. Сайт Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. URL: www.nbuv.gov.ua.

3. Русанівський В. М. Історія української літературної мови: підручник. Київ: АртЕК, 2001. 392 с. URL: izbornyk.org.ua/rusaniv/ru.htm.
4. Курс історії української літературної мови: у 2 т. / за ред. І. К. Білодіда. Київ: АН УРСР, 1958. Т.1. 595 с. URL: <https://books.google.com>.
5. Ніка О. І. Історія української літературної мови: навч. посіб. Київ: Освіта України, 2014. 336 с. URL: www.irbis.nbu.gov.ua.

4. Методи навчання:

- 1) За джерелами передачі й характером сприйняття інформації:
 - Словесні, наочні, практичні.
 - 1.1. Словесні: пояснення, розповідь, лекція, бесіда.
 - 1.2. Наочні: ілюстрування, самостійне спостереження.
 - 1.3. Практичні: вправи, практичні роботи.
- 2) За основними дидактичними завданнями, які необхідно вирішувати на конкретному етапі навчання: методи оволодіння знаннями, формування умінь і навичок, застосування отриманих знань, умінь і навичок.
- 3) За характером пізнавальної діяльності: пояснювально-ілюстративні, проблемного викладу, частково-пошукові.
- 4) Методи стимулювання навчальної діяльності:
 - 4.1. метод навчальної дискусії – суперечка, обговорення будь-якого питання навчального матеріалу.
- 5) Методи контролю і самоконтролю у навчанні:
 - 5.1. метод усного контролю: основне запитання, додаткові, допоміжні; індивідуальне опитування;
 - 5.2. метод письмового контролю;
 - 5.3. метод тестового контролю.
- б) Бінарні методи:

Методи викладання: інформаційно-повідомляючий; пояснювальний.

Методи навчання: виконавчий; репродуктивний (відтворюючий); частково-пошуковий.

5. Форма підсумкового контролю успішності навчання: залік

6. Система оцінювання.

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за національною шкалою		Оцінка за шкалою ЄКТС
	Для підсумкового семестрового контролю, що включає екзамен, курсову роботу, практику	Для підсумкового семестрового контролю, що включає залік	Для всіх видів підсумкового контролю

90-100	відмінно	зараховано	A (відмінно)
78-89	добре		B (добре)
65-77			C (добре)
58-64	задовільно		D (задовільно)
50-57			E (задовільно)
35-49	незадовільно	не зараховано	FX (незадовільно) з можливістю повторного складання
1-34	незадовільно		F (незадовільно) з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

